

mevzu

sosyal bilimler dergisi | journal of social sciences

e-ISSN 2667-8772

mevzu, Mart/March 2020, s. 3: 167-192

**İlahiyat Fakülteleri Felsefe ve Din Bilimleri Bölümlerinde
Akademik Yapılanma ve Lisansüstü Eğitim Üzerine Bir Değerlendirme**

An Evaluation on Academic Structure and Postgraduate Education in the Philosophy
and Religious Sciences Departments of the Faculty of Theology

Muzaffer ÜZÜMCÜ

Dr. Öğr. Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi
Asistant Professor, Tekirdağ Namık Kemal University,
Faculty of Theology, Department of Religious Education
Tekirdağ / TURKEY
muzumcu@nku.edu.tr

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-7181-2351

DOI: [10.5281/zenodo.3710818](https://doi.org/10.5281/zenodo.3710818)

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 14 Şubat / February 2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 14 Mart / March 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Mart / March 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Mart / March

Atıf / Citation: ÜZÜMCÜ, M. (2020). İlahiyat Fakülteleri Felsefe ve Din Bilimleri Bölümlerinde Akademik Yapılanma ve Lisansüstü Eğitim Üzerine Bir Değerlendirme. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (Mart 2020): 167-192.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevusbd@gmail.com>

Copyright © Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

CC BY-NC-ND 4.0

Öz

İlahiyat fakültelerinin sayısının hızla artması; bu alanda eğitim veren lisansüstü programların sayılarının da artmasına neden olmuştur. Bu makalede öncelikle sayıları hızla artmaya devam eden ilahiyat/İslamî ilimler fakülteleri ile felsefe ve din bilimleri lisansüstü programlarının istatistiksel bir değerlendirmesinin yapılması amaçlanmıştır. Çalışma üç başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlıkta kuruluşundan günümüze ilahiyat fakültelerinin tarihi seyrinden bahsedilmiştir. İkinci başlıkta felsefe ve din bilimleri bölümü anabilim dalları yapılanmalarındaki değişiklikler değerlendirilmiştir. Üçüncü başlıkta ise felsefe ve din bilimleri bölümü lisansüstü eğitim programlarının sayıları temel İslam bilimleri bölümüyle karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler

İlahiyat, Felsefe ve Din Bilimleri, Lisansüstü Eğitim, Anabilim Dalı, Din Eğitimi

Abstract

Due to the rapid increase in the number of faculties of theology / Islamic sciences, the number of graduate programs providing education in this field has also increased. In this article, it is aimed to make a statistical evaluation of the faculties of Theology/ Islamic sciences and postgraduate programs of philosophy and religious sciences, whose numbers continue to increase day by day. The study consists of three titles. In the first title, the history of the faculties of theology -since its foundation- is mentioned. In the second title, the changes in the departments of philosophy and religious sciences departments were evaluated. In the third heading, the numbers of postgraduate education programs in the department of philosophy and religious sciences are compared with those in basic Islamic sciences.

Keywords

Theology, Philosophy and Religious Sciences, Postgraduate Education, Department, Religious Education

Giriş

Üniversite bilgiyi üreten, genişleten, yayan ve özellikle insanlara meslek kazandırarak topluma hizmet eden bir kurumdur. Bu anlamda üniversite toplumun merkezinde yer alır ve devletin gelişmesinde ve kalkınmasında önemli rol oynar (Sutton, 1998, s. 4). Bilgiyle bağlantılı olan üniversitenin her bir disiplini, bilginin farklı dallarını oluşturur. Bu anlamda üniversite bilginin farklı dallarının bulunduğu, bütünleştirici bir kurumdur. Batı'dan olduğu gibi alınan (Gürüz, 2016, s. 290) ve bilginin farklı dallarını bir araya getiren üniversite kurumunun amacı ise gerçeği araştırmaktır (Bingöl, 2013, s. 9).

Günümüzde üniversite düzeyinde eğitim oldukça yaygınlaşmıştır. Bu yaygınlaşma büyük oranda son elli yıl içerisinde olmuştur. Şu anda dünya çapında gençlerin beşte birinin bir yükseköğretim kurumunda eğitimle meşgul olduğu söylenebilir. Yarım asır önce bu oran yüzde ikilerdeydi. Bu büyük artışın temel nedenlerinden biri küreselleşmenin üst düzey mektepli işgücü gerektirdiği düşüncesidir (Frank & Gabler, 2019, s. 14-15). Bu oranın daha da artacağı öngörülmektedir. (Newman, 2004, s. 223).

İlahiyatın da içinde yer aldığı sosyal bilimler, üniversite içinde doğa bilimlerine ve beşeri bilimlere göre oldukça geç şekillenmiştir. Bunun sebebi büyük oranda sosyal bilimlerin doğrudan çalışma nesnesinin - akılcılaşmış toplum- modern dönemden önce pek kavranabilir olmamasıdır (Frank & Gabler, 2019, s. 146).

Günümüzde İlahiyat fakülteleri dinin, dini ilimlerin, dini sanatların ve edebiyatın ve dinle ilgili sosyal ve beşeri bilimlerin öğrenildiği ve bilimsel yöntemlerle araştırıldığı bir üniversite kurumu olarak işlev görmektedir (Nacıroğlu, 2018a, s. 18).

Üniversitelerin araştırma yapmak, bilim üretmek ve toplumsal sorunlara çözüm üretmek gibi görevleri daha çok lisansüstü eğitim sayesinde gerçekleşir. (Ev, 2018, s. 240). Dolayısıyla lisansüstü eğitim veren enstitülerin niteliği bir anlamda üniversitelerin üretkenliğinin, topluma katkısının ve niteliğinin tespit edilebileceği en önemli kurumlardır.

1. Kuruluşundan Günümüze İlahiyat Fakülteleri

Ülkemizde üniversite bünyesinde yüksek din öğretimi yirminci asırla birlikte başlamıştır. Darülfünun bünyesinde açılan üç bölümden biri de Ulum-i Âliye-i Diniye şubesidir (Zengin, 2011, s. 68). Ancak 1914 yılında bu şube kapatılmış ve burada eğitim gören öğrenciler Darü'l Hilafeti'l-Âliye medresesinin Âli kısmına aktarılmıştır. Üniversite şubesinden medreseye yapılan bu aktarma işlemi o dönemde ikisinin birbirinin muadili olarak görüldüğünü göstermektedir. Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal Mücadelesinin ardından 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun gereği olarak Darülfünun'da Tıp, Hukuk, Edebiyat ve Fen fakültelerine ek olarak bir İlahiyat Fakültesi açılmıştır. Ancak bu fakülte 1933 yılına gelindiğinde kapatılmıştır. 1933-1949 arasında yüksek din öğretiminin örgün eğitimin dışında tutulduğu görülmektedir (Vahapoğlu & Güneş, 2018, s. 1326). 16 yıllık bir süreç geçtikten sonra 1949 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi açılmıştır. Bu tarihten sonra İlahiyat fakültelerinin varlığı kesintiye uğramamıştır.

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden sonra üniversite bünyesinde yer alan ilk yüksek din öğretimi kurumu 1971 yılında açılan Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesidir. Bunun yanında 1959 yılından sonra yirmi yıl boyunca üniversite dışında yüksek din öğretimi kurumları (Yüksek İslam Enstitüleri) açılmaya devam etmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından açılan bu kurumların ilki 1959'da İstanbul'da sonuncusu 1979'da Yozgat'ta açılmıştır. Ülkemizde 1982 yılında yürürlüğe konulan 41 sayılı kanun hükmünde kararname ile fakülte, akademi ve yüksekokulların aynı çatı altında birleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Böylece 28 üniversite kurulmuş ve sayıları sekize ulaşan yüksek İslam enstitüleri (Yozgat YİE hariç) fakülteye dönüştürülmüştür. Atılan bu adımla yüksek din öğretimindeki çeşitlilik ve bölünmüşlük ortadan kaldırılmıştır (Aşıkoğlu, 2012, s. 220; Aydın, 2018, s. 245; Cebeci, 1998, s. 231; Ev, 2014, s. 280; Kara, 2016a, s. 379; Köylü, 2018, s. 44). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Yüksek İslam Enstitülerinin fakülteye dönüştürülmesiyle vücut bulan bu yedi İlahiyat Fakültesi (Marmara, Selçuk (Necmettin Erbakan Üniv.), Erciyes, Dokuz Eylül, Atatürk, Bursa Uludağ, Samsun Ondokuz Mayıs) birinci nesil ilahiyat fakülteleri olarak adlandırılmaktadır (Nazıroğlu, 2018, s. 23).

1982 yılında yapılan söz konusu düzenlemeden sonra yeni kurulan üniversitelerin öğretim elemanı, araç-gereç ve diğer ihtiyaçlarını gidermek için bir süre yeni üniversite açma konusu gündeme gelmemiştir. (Korkut, 2001, s. 89) Ancak 1990'lı yıllara gelindiğinde yeni üniversitelerin ve İlahiyat Fakültelerinin açılmaya başlandığı dikkat çekmektedir. 1992-95 arasında Harran (1992), Sakarya (1992), Recep Tayyip Erdoğan (1992)¹, Dicle (1992), İnönü (1992)², Van Yüzüncü Yıl (1992), Süleyman Demirel (1992), Sivas Cumhuriyet (1992), Hitit (1994)³, Fırat (1992), Çukurova (1992), Çanakkale Onsekiz Mart (1992), İstanbul (1992), Kahramanmaraş Sütçü İmam (1995), Eskişehir Osmangazi (1995), Akdeniz (1992)⁴ olmak üzere ikinci nesil ilahiyat fakülteleri olarak adlandırılan on altı fakültenin daha açılmasıyla toplam İlahiyat Fakültesi sayısı yirmi dörde yükselmiştir (Koç, 2000, s. 309; Nazıroğlu, 2018a, s. 24).

Birinci nesil ilahiyat fakülteleri 1982 yılında kurulurken ikinci nesil ilahiyat fakültelerinin çoğu (13 tanesi) bu tarihten on yıl sonra 1992'de kurulmuştur. 1992 yılında 49. Hükümet (Yedinci Demirel hükümeti) döneminde on bir İlahiyat Fakültesi kurulmuştur. O tarihte mevcut ilahiyat fakültelerinin sayısının sekiz olduğu düşünülecek olursa yeni kurulan fakülte sayısı oldukça dikkat çekmektedir. 1996'dan 2008'e kadar yani yaklaşık on iki yıl boyunca ise yeni bir fakülte açılmamıştır. ⁵ Bu on iki yılın tam ortası (2002 yılı) 1982 ve 1992 yıllarındaki kazanımların aksine söz konusu fakültelerin kontenjanlarının dibe vurduğu en zorlu yıllardan biri sayılabilir. İlahiyat fakülteleri açısından önemli tarihlerden biri de 2012 yılıdır. Zira bu yıl en çok İlahiyat/İslami İlimler Fakültesinin açıldığı yıl olarak tarihe geçmiştir. Bu çerçevede her on yılda bir yüksek din eğitimi açısından olumlu veya olumsuz yönde önemli gelişmelerin vuku bulması dikkat çekmektedir.

¹ Karadeniz Teknik Üniversitesine bağlı olarak kurulmuştur. 2006 yılında Rize Üniversitesine bağlanmıştır. 2012 yılında Rize Üniversitesinin ismi Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi olarak değiştirilmiştir.

² İlk adı Darende İlahiyat Fakültesidir.

³ Gazi Üniversitesine bağlı olarak kurulmuş sonra Çorum Üniversitesine bağlanmıştır.

⁴ Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 1992'de yürürlüğü giren kanunda yer almasına rağmen 2010 yılında resmen teşkilatlanmaya başlamıştır. 2012-2013 yılından itibaren öğrenci alımına başlamıştır.

⁵ Sadece iki fakültenin bağlı olduğu üniversite değiştirilmiştir.

Üçüncü nesil ilahiyat fakülteleri AK Parti'nin ikinci döneminden itibaren açılmaya başlamış ancak özellikle üçüncü dönemden sonra (2011 yılında) hız kazandığı, 2012 yılında artış oranının tavan yaptığı görülmektedir. 2011 yılından sonra İslami İlimler adı altında fakültelerin açılması dikkat çekmektedir. Hatta 2013 yılında YÖK Genel Kurulu'nda bütün ilahiyat fakültelerinin isminin "İslami İlimler Fakültesi" olarak değiştirilmesi kararı alınmış ve müfredatta önemli değişiklikler yapma yoluna gidilmiştir. Kamuoyunun tepkisinden dolayı bu karar yürürlüğe konmamıştır (Nazıroğlu, 2018b, s. 178, 2019, s. 144). Ancak bir taraftan yeni açılan fakültele İslami ilimler adı verilmeye devam edilirken (Kutlu, 2019, s. 90) bir taraftan da ilahiyat fakültelerinin isimlerinin İslami ilimler olarak değiştirilmesine devam edilmektedir.⁶

Daha önce İlahiyat Fakültesi, İslami İlimler Fakültesi, Dini İlimler Fakültesi, Uluslararası İslam ve Din Bilimleri Fakültesi gibi farklı isimlendirmeler varken YÖK'ün aldığı son kararlar sadece İlahiyat ve İslami İlimler olmak üzere iki yüksek din öğretimi kurumu isimlendirmesi tercih edilmiştir (Doğan, 2019, s. 118). İsimlendirmeyle ilgili tartışmalarda ilahiyat ismi nevezuhur bir kavram olarak sunulurken İslami ilimler geleneği temsil eden bir kavram olarak ele alınmaktadır. Bu anlamda isim tartışmaları aslında bir zihniyet tartışması olarak okunabilir. Ancak ilahiyat isminin Türkiye'de yerleşmiş ve yaygın bir isimlendirmedir. Farklı isimlendirmelerin gerekçesi ise net değildir (Doğan, 2019, s. 129). Aslında şu anda İslami İlimler Fakülteleri ile ilahiyat fakülteleri arasında eğitim programı içeriği bakımından bir fark yoktur. Dolayısıyla atılan bu adım sadece bir isim değişikliğinden ibaret kalmaktadır. İlahiyat Fakültesi isimlendirmesinin artık markalaştığı düşünülecek olursa yeni isimlendirme arayışlarının çok anlamlı olmadığı ortadadır. (Öcal, 2018, s. 505).

İlahiyat/İslami ilimler fakülteleri kuruldukları yıllara göre tablo halinde aşağıda verilmektedir:

---

⁶ En son 4 Mart 2020 tarihinde Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin adı İslami İlimler Fakültesi olarak değiştirilmiştir. Yine 2020 yılının Ocak ayında Polatlı İlahiyat Fakültesi'nin ismi değiştirilmiştir. 2013 yılından bu yana İlahiyat fakültelerinin isimlerinin İslami ilimler olarak değiştirilmesi süreci peyderpey devam etmektedir. Yine 2013 yılından sonra yeni kurulan fakültelerde İlahiyat isimlendirmesinin hiç tercih edilmediği görülmektedir.

Tablo 1: Üçüncü Nesil İlahiyat/İslami İlimler Fakülteleri

	Kuruluş Yılı	Türü	Üniversite Adı	Fakülte Adı
1	2008	Devlet	Iğdır	İlahiyat
2	2008	Devlet	Şırnak	İlahiyat
3	2010	Devlet	Erzincan Binali Yıldırım	İlahiyat
4	2010	Devlet	Yozgat Bozok	İlahiyat
5	2010	Devlet	Gaziantep	İlahiyat
6	2010	Devlet	Gümüşhane	İlahiyat
7	2010	Devlet	Trabzon	İlahiyat
8	2011	Devlet	Bingöl	İlahiyat
9	2011	Devlet	Hakkari	İlahiyat
10	2011	Devlet	Kafkas	İlahiyat
11	2011	Devlet	Karabük	İlahiyat
12	2011	Vakıf	İstanbul 29 Mayıs	İlahiyat
13	2011	Devlet	Muş Alparslan	İslami İlimler
14	2011	Devlet	Yalova	İslami İlimler
15	2011	Vakıf	FSM	İslami İlimler
16	2011	Vakıf	İstanbul Şehir*	İslami İlimler
17	2012	Devlet	Amasya	İlahiyat
18	2012	Devlet	Ardahan	İlahiyat
19	2012	Devlet	Artvin Çoruh	İlahiyat
20	2012	Devlet	Balıkesir	İlahiyat
21	2012	Devlet	Bayburt	İlahiyat
22	2012	Devlet	Bolu Abant	İlahiyat
23	2012	Devlet	Burdur M. Akif Ersoy	İlahiyat
24	2012	Devlet	Kastamonu	İlahiyat
25	2012	Devlet	Kırklareli	İlahiyat
26	2012	Devlet	Kilis 7 Aralık	İlahiyat
27	2012	Devlet	Manisa Celal Bayar	İlahiyat
28	2012	Devlet	Nevşehir Hacı Bektaş Veli	İlahiyat
29	2012	Devlet	Ordu	İlahiyat
30	2012	Devlet	Osmaniye Korkut Ata	İlahiyat
31	2012	Devlet	Siirt	İlahiyat
32	2012	Devlet	Sinop	İlahiyat
33	2012	Devlet	Tekirdağ Namık Kemal	İlahiyat
34	2012	Devlet	Tokat Gaziosmanpaşa	İlahiyat
35	2012	Devlet	Trakya	İlahiyat
36	2012	Devlet	Zonguldak Bülent Ecevit	İlahiyat
37	2012	Devlet	Adıyaman	İslami İlimler

38	2012	Devlet	Afyon Kocatepe	İslami İlimler
39	2012	Devlet	Ağrı İbrahim Çeçen	İslami İlimler
40	2012	Devlet	Aksaray	İslami İlimler
41	2012	Devlet	Ankara Yıldırım Beyazıt	İslami İlimler
42	2012	Devlet	Bartın	İslami İlimler
43	2012	Devlet	Bitlis Eren	İslami İlimler
44	2012	Devlet	Giresun	İslami İlimler
45	2012	Devlet	İzmir Katip Çelebi	İslami İlimler
46	2012	Devlet	Muğla Sıtkı Koçman	İslami İlimler
47	2012	Devlet	Uşak	İslami İlimler
48	2012	Vakıf	İstanbul Sabahattin Zaim	İslami İlimler
49	2013	Devlet	Düzce	İlahiyat
50	2013	Devlet	Hatay Mustafa Kemal	İlahiyat
51	2013	Devlet	Kocaeli	İlahiyat
52	2013	Devlet	Ankara Sosyal Bilimler	İslami İlimler
53	2013	Devlet	Batman	İslami İlimler
54	2013	Devlet	Bilecik Şeyh Edebali	İslami İlimler
55	2013	Devlet	Karamanoğlu Mehmet Bey	İslami İlimler
56	2013	Devlet	Kırıkkale	İslami İlimler
57	2014	Devlet	Niğde Ömer Halisdemir	İslami İlimler
58	2015	Devlet	Türkiye Ulus. İslam, Bilim ve Tek.	İslami İlimler
59	2015	Devlet	Selçuk	İslami İlimler
60	2015	Vakıf	İstinye	İslami İlimler
61	2016	Devlet	Aydın Adnan Menderes	İslami İlimler
62	2016	Devlet	Çankırı Karatekin	İslami İlimler
63	2016	Devlet	Kırşehir Ahi Evran	İslami İlimler
64	2016	Devlet	Kütahya Dumlupınar	İslami İlimler
65	2016	Devlet	Mardin Artuklu	İslami İlimler
66	2016	Devlet	Mersin	İslami İlimler
67	2016	Devlet	Pamukkale	İslami İlimler
68	2018	Devlet	Ege Birgivi	İslami İlimler
69	2018	Devlet	Kayseri Develi	İslami İlimler
70	2018	Vakıf	İbn Haldun	İslami İlimler
71	2019	Devlet	Ankara Hacı Bayram Veli	İslami İlimler
72	2019	Devlet	Gaziantep İslam, Bilim ve Tek.	İslami İlimler
73	2019	Devlet	Gaziantep Azez	İslami İlimler
74	2019	Devlet	İstanbul Medeniyet	İslami İlimler

*İstanbul Şehir Üniversitesinin faaliyet izni geçici olarak durdurulmuş ve idaresinin garantör üniversite olan Marmara Üniversitesine devrine karar verilmiştir.

Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sisteminden alınan verilere göre 2020 yılı itibariyle üçüncü nesil ilahiyat fakülteleri olarak isimlendirebileceğimiz fakültelerin altısı vakıf üniversitelerine aittir. Bilindiği üzere 2009 yılında vakıf ya da özel üniversitelerin İlahiyat/İslami İlimler Fakültesi açabilmeleri kararı alınmıştır. Böylece özel İlahiyat Fakültesi açılıp açılmayacağı tartışmalarına da son nokta konulmuştur. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi İlahiyat fakültesiyle başlayan vakıf üniversitelerinin yüksek din öğretimi vermesi süreci Fatih Sultan Mehmet ve İstanbul Şehir üniversiteleriyle devam etmiştir. Daha sonra üç vakıf üniversitesi daha İslami İlimler Fakültesi açmıştır. Nitekim AK Parti 2023 Siyasi Vizyonunda vakıf ve özel üniversiteler açabilmeyen önündeki engellerin kaldırılmasının hedeflendiği belirtilmektedir. Bu açıdan vakıf (özel) üniversitelerinin yüksek din öğretimi verebilmesi önemli bir gelişme olarak görülebilir (Üzümcü, 2019, s. 215).

Yükseköğretim Bilgi Sistemi verilerine göre oluşturulan yukarıdaki tabloya birinci ve ikinci nesil fakülteleri de eklendiğinde toplam ilahiyat/İslami ilimler fakültesi sayısının 98'e ulaştığı görülmektedir. Bu sayıya Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, KKTC Yakın Doğu Vakıf Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi Dini İlimler Fakültelerini de eklediğimizde toplam sayı 102 olmaktadır.

İlahiyat/İslami İlimler Fakülteleri'nin 55'inde ikinci öğretim programı bulunmaktadır. Ayrıca 10'unda Arapça, 3'ünde de İngilizce olmak üzere yabancı dilde öğretim programı bulunmaktadır (Doğan, 2019, s. 122).

Tabloda üçüncü nesil fakültelerin 35'inin İlahiyat; 39'unun ise İslami İlimler fakültesi olarak adlandırıldığı görülmektedir. Yine tabloda görüldüğü üzere 2012 yılı içerisinde toplam 32 ilahiyat/İslami İlimler Fakültesi açılmıştır. Bu o güne kadar açılan İlahiyat Fakültesi sayısından daha yüksek bir rakamdır (*Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi*, 29.01.2020).

Son on yıldır "her üniversitede bir ilahiyat" anlayışıyla yetmişin üzerinde ilahiyat/İslami İlimler Fakültesi açılmıştır. Bu kadar fazla yükseköğretim kurumunun fiziksel imkânlar ve şartlar, öğretim elemanı sayısı gibi hususlar düşünülmeden açılması pek çok soruna neden olmaktadır (Doğan, 2019, s. 135). Bugün bir İlahiyat Fakültesi'nin açılabilmesi için 7 öğretim üyesi yeterli

olmaktadır. Ancak İlahiyat Fakültelerinin öğrenci kontenjanlarının genellikle yüksek olduğu göz önünde bulundurulursa 7 öğretim üyesiyle öğretim sürecinin sağlıklı bir şekilde yürütülemeyeceği anlaşılabılır. Dolayısıyla İlahiyat Fakültesinin kurulabilmesi için gerekli öğretim elemanı sayının artırılması oldukça önemlidir (Doğan, 2019, s. 136).

İlahiyat fakülteleri bünyesinde üç bölüm olmasına rağmen tek bir lisans programı vardır. Aslında 1998-99 öğretim yılından 2014'e kadar bazı ilahiyat fakülteleri "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği" ve "İlahiyat Lisans" olmak üzere iki ayrı program uygulamıştır (Ayhan, 2014, s. 451; Kara, 2016, s. 380). Ancak ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği programına YÖK'ün 17.04.2014 tarihli kararı ile öğrenci alımı durdurulmuştur. Artık tek programa sahip İlahiyat/İslami İlimler fakültelerinin temel İslam bilimleri, felsefe ve din bilimleri ve İslam tarihi ve sanatları bölümleri gerekli şartlara sahipse sosyal bilimler ya da lisansüstü eğitim enstitüleri bünyesinde lisansüstü eğitim verebilmektedir.

Aslında lisansüstü düzeyde İslamî ilimlerle meşgul olan başka enstitüler de bulunmaktadır. Üsküdar Üniversitesi Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsü'nde tasavvuf alanında tezsiz yüksek lisans programı mevcuttur. Sabahattin Zaim ve KTO (Konya Ticaret Odası) Karatay Üniversiteleri İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültelerinde bulunan İslam Ekonomisi ve Finans Bölümü ve Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde değerler eğitimi alanında verilen lisansüstü eğitim bu bağlamda örnek gösterilebilir.

Eğitim bilimleri enstitülerinde değerler eğitimi, işletme ve yönetim bilimleri fakültelerinde İslam ekonomisi ve finans bölümlerinin açılması, eğitim fakültelerinde din eğitimi alanında; fen- edebiyat fakültelerinde din sosyolojisi, din felsefesi ve dinler tarihi gibi alanlarda; hukuk fakültelerinde İslam hukuku alanında lisansüstü programların açılmasının önünde ciddi bir engel olmadığını göstergesi sayılabilir.

Bu çalışmada yukarıda zikredilen lisansüstü programlardan sadece felsefe ve din bilimleri bölümü lisansüstü programlarına odaklanılacaktır.

2. Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Anabilim ve Bilim Dalları Yapılanması

Üniversitelerde Akademik Teşkilat Yönetmeliğinde bölümlerin birbirini tamamlayan veya birbirine yakın olan anabilim dallarından oluştuğu ve aynı veya benzer nitelikte eğitim-öğretim yapan birden fazla bölüm bulunamayacağı ifade edilmektedir. Bölüm içerisinde en az bir anabilim dalı bulunurken anabilim dalları da en az bir bilim dalını kapsamaktadır. Yine aynı yönetmelikte yükseköğretim kurumları içinde bölüm/anabilim dalı açılması, birleştirilmesi veya kapatılması gibi hususlarda Yükseköğretim Kurulunun yetkili olduğu da ifade etmektedir.

İlahiyat fakültelerinde 1983-91 arası tefsir-hadis bölümü, kelam-İslam felsefesi, İslam medeniyeti ve sosyal bilimler şeklinde üçlü bir yapı vardı. İlahiyat fakültelerinin bu bölüm yapısı 1991'de değiştirilmiştir (Kara, 2016, s. 380). Bilindiği üzere 1991'de yapılan ve kısmen devam eden eski yapılanmada⁷ felsefe ve din bilimleri bölümü sekiz anabilim dalı barındırmaktadır. Bunlar mantık, din eğitimi, din psikolojisi, din sosyolojisi, İslam felsefesi, din felsefesi, dinler tarihi ve felsefe tarihidir (Ayhan, 2014, s. 451; Cebeci, 1996, s. 205). Yine 2000'li yıllardan itibaren sayıları hızla artmaya devam eden bu yüksek din öğretimi kurumlarında 2010 sonrasında isim çeşitliliği ve yeni anabilim dalı yapılanması dikkat çekmektedir. Özellikle 2012 yılından itibaren yapılan düzenlemelerle yeni açılan İlahiyat/İslami İlimler Fakültelerinde diğer bölümlerdeki anabilim dalı yapılanmalarında ciddi bir değişiklik yapılmamasına rağmen felsefe ve din bilimleri bölümü anabilim dalları sekizden ikiye düşürülmüştür. Böylece din eğitimi, din sosyolojisi, din psikolojisi, din felsefesi ve dinler tarihi anabilim dalları din bilimleri anabilim dalı adı altında birleştirilmiştir.

Üçüncü nesil İlahiyat Fakültelerinin çoğunda din eğitimi, din psikolojisi, din sosyolojisi, dinler tarihi, din felsefesi gibi anabilim dallarına yer verilmiş ve bu anabilim dalları din bilimleri anabilim dalı adı altında birleştirilmiştir. İslami İlimler Fakültelerine bakıldığında ise birkaçı hariç (Muş, Yalova gibi) hepsinin felsefe ve din bilimleri bölümleri iki anabilim dalı şeklinde yapılmıştır. Dolayısıyla yüksek din öğretimi veren İlahiyat/İslami İlimler fa-

⁷ Eski yapılanma birinci ve ikinci nesil ilahiyat fakültelerinde hala devam etmektedir.

kültelerinin çoğunda felsefe ve din bilimleri bölüm yapılanmasının iki anabilim dalı şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

Böylece yeni anabilim dalı yapılanmasıyla din eğitimi, din sosyolojisi, din psikolojisi, din felsefesi ve dinler tarihi gibi anabilim dalları bilim dalı haline getirilmiştir. Bazı İlahiyat/İslami İlimler Fakültelerinde (Kafkas, Manisa, Nevşehir Hacı Bektaş, Pamukkale, Sinop) ise bilim dallarında da değişikliği gidildiği görülmektedir. Söz konusu fakültelerde Felsefe Tarihi bilim dalı yerine İslam Ahlakı bilim dalı konmuştur. Bu adımla felsefe tarihi bazı İlahiyat/İslami İlimler Fakültelerinde ne anabilim dalı ne de bilim dalı olarak kendine yer bulabilmiştir. İslam Ahlakının bir bilim dalı haline getirilmesi ise olumlu bir gelişme olarak yorumlanabilir. Nitekim günümüzde değerler eğitiminin farkına varılmış, Milli Eğitim Bakanlığı yenilenen bütün programlarda değerleri ve değerlerle ilgili tutum ve davranışları işlemiştir.⁸ Bu bilim dalında akademisyenlerin yetişmesi, lisansüstü çalışmaların yapılması değerler eğitiminde daha hızlı mesafe kat edilmesine katkı sağlayabilecektir.

Söz konusu anabilim dallarından biri olan din eğitim anabilim dalının bir bölüm haline getirip özel din eğitimi, yaygın din eğitimi, örgün din eğitimi gibi anabilim dalları oluşturulması planlanırken⁹ din eğitimi anabilim dalının bir bilim dalı haline getirilmesini anlamlandırmak oldukça güçtür. Yeni ana bilim dalı yapılanmasında ihtiyaçların dikkate alınmadığı ve felsefe ve din bilimleri bölümünü daraltmanın yollarının arandığı düşünülmektedir. Nitekim yeni anabilim dalı yapılanmasının hangi gerekçelerden dolayı yapıldığı ve ne gibi imkânlar barındırdığına dair hiçbir açıklamaya rastlanmamıştır. İlahiyat Fakültelerinde okutulan temel İslam bilimleri bölümü derslerinin arttırılması, felsefe din bilimleri bölümü derslerinin azaltılması yönünde izlenen politikaların devam ettiği felsefe ve din bilimleri bölümü anabilim dalları yeni yapılanmasının bunun ürünü olduğu düşünülmektedir.

---

⁸ Ayrıntılı bilgi için Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının "Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarını Üzerine" adlı raporuna bakılabilir.

⁹ İlgili literatür için Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından 2003 yılında düzenlenen Türkiye'de Yüksek Din Eğitimi ve Öğretiminin Sorunları ve Geleceği isimli sempozyum ve 2012 yılında yapılan 14. Din Eğitimi Koordinasyon toplantısı önerilerine bakılabilir.

Yeni anabilim dalı yapılanmasında din bilimleri anabilim dalında din eğitimi, din psikolojisi, din sosyolojisi, din felsefesi ve dinler tarihi olmak üzere beş bilim dalı vardır. Anabilim dallarının birbirini tamamlayan veya birbirine yakın bilim dallarından oluşması gerektiği göz önünde bulundurulduğunda yukarıdaki anabilim dalı yapılanması çok sağlıklı görülmektedir. Yine İslam felsefesi anabilim dalına bakıldığında İslam felsefesi, felsefe tarihi (bazı fakültelerde İslam ahlakı) ve mantık olmak üzere üç bilim dalı vardır. Bu anabilim dalı içerisinde yer alan bilim dallarının da birbirine yakın olma kriterine çok uymadığı söylenebilir. Felsefe ve din bilimleri bölümünde iki anabilim dalı yapılanması kabul edilse bile dinler tarihi, din felsefesi ve din eğitimi gibi çok farklı bilim dallarına aynı anabilim dalı içerisinde yer vermek hiç isabetli görülmektedir. Yine İslam felsefesi anabilim dalı içerisinde bir bilim dalı olarak İslam felsefesine ayrıca yer verilmesi ve bir anabilim dalı olarak yer verilmesi gereken felsefe tarihinin İslam felsefesi anabilim dalının altında bir bilim dalı olarak yer bulması uygun olmamıştır.

Ayrıca yeni açılan fakültelerde din eğitimi, din psikolojisi, din sosyolojisi gibi anabilim dallarına yer verilmeyip bunların din bilimleri anabilim dalı altında birleştirilmesinin, bu anabilim dalında istihdam edilecek akademisyen sayısını olumsuz yönde etkileyeceği gibi, nihayetinde söz konusu alanlarda lisansüstü eğitimi olumsuz yönde etkileyeceği aşikârdır. Nitekim Kasım 2018 tarihli “Devlet Yükseköğretim Kurumlarında Öğretim Elemanı Norm Kadroların Belirlenmesine ve Kullanılmasına İlişkin Yönetmelik” sonrası felsefe ve din bilimleri bölümü öğretim elemanı alımlarında norm kadroların anabilim dallarına göre belirlenmesinden dolayı problemler yaşanmaya başlanmıştır.

Anabilim ve bilim dalları yapılanmalarındaki değişikliklere ek olarak Yalova, Muş Alparşan, Uşak, Dumlupınar, Ankara Polatlı ve Tokat Gaziosmanpaşa üniversitelerinde görüldüğü gibi İlahiyat fakültelerinin adının İslami İlimler Fakültesi olarak değiştirildiği görülmektedir. Değişen şartlar eğitim kurumlarının yapısı ve işleyişiyle ilgili bir takım değişikliklerin yapılmasını zaruri kılar. Ancak söz konusu değişikliklerin sadece bir zümrenin değil bütün tarafların görüşlerinin ve taleplerinin dikkate alınarak yapılması daha olumlu neticeler elde edilmesini sağlayacaktır. Yeni anabilim dalı yapılanmasıyla ilgili olarak aşağıdaki sorular sorulduğunda tatmin edici cevaplar bulmak zordur:

Felsefe ve Din Bilimleri bölümü anabilim dalı yapılanması neden değiştirildi?

Eski anabilim dalı yapılanmasının olumsuz tarafları neydi?

Yeni anabilim dalı yapılanması belirlenirken anabilim dalı mensuplarının görüşleri alındı mı?

Yeni yapılanma eskisinden farklı olarak ne gibi kazanımlar sağladı/sağlayacak?

Yeni yapılanma bütün İlahiyat/İslami İlimler Fakültelerine uyarlanacak mı?

Din bilimleri anabilim dalı isimlendirmesi bu anabilim dalına mensup akademisyenler tarafından benimseniyor mu? Yoksa olumsuz bir bakış açısı mı var?

Din psikolojisi ve dinler tarihi gibi iki bağımsız anabilim dalını bir anabilim dalı yapmak makul bir yaklaşım mıdır?

Bu soruların sayısını uzatmak mümkünken bunlara tatmin edici cevaplar almak zor görünmektedir. Eğitim fakültelerinde din eğitimi, fen-edebiyat fakültelerinde din felsefesi, din sosyolojisi, hukuk fakültelerinde İslam hukuku gibi anabilim dallarının olmaması ne kadar büyük bir eksiklikse İlahiyat fakültelerinde de din eğitimi, din sosyolojisi, din psikolojisi, din felsefesi, dinler tarihi gibi anabilim dallarını bilim dalı haline getirerek daraltmak, kaldırmaya çalışmak ve etkisiz hale getirmek o kadar büyük eksiklik olacaktır.

Yine de İlahiyat fakültelerinin önemli bir kısmında (otuz altısında) felsefe ve din bilimleri bölümü bünyesinde sekiz anabilim dalının yer aldığı ve bunların çoğunun köklü (birinci ve ikinci nesil) ilahiyatlar olduğu görülmektedir. Yeni anabilim dalı yapılanmasının bütün İlahiyat/İslami İlimler Fakültelerinde uygulanmamasının nedeni bilinmemektedir. Kamuoyunun ve akademisyenlerin tepkisinden çekinildiği akla gelebilir. Nitekim 2013 yılında İlahiyat fakültelerinin müfredatıyla ilgili alınan kararlar kamuoyunun tepkisini çekmiş ve geri adım atılmıştı.

Son yıllarda gerek İlahiyat/İslami İlimler Fakültelerinin sayısının hızla artması gerekse üniversitelerde ilahiyat alanında lisansüstü eğitim imkânının

ve çeşitliğinin artması olumlu gelişmeler olarak zikredilebilir. Ancak bu nicel artışın nitel olarak da gerçekleştiğini söylemek için elimizde hiçbir veri yoktur. Yani ilahiyat/İslami fakültelerindeki lisansüstü eğitimin niteliği konusunda yeterince araştırma yapılmadığı, sorunların tespiti ve çözüm önerileri sunabilmek için bu alanda çalışmaların yapılması gerektiği anlaşılmaktadır. Yeni anabilim dalı yapılanmasıysa bazı fakültelerde İslam ahlakına bir bilim dalı olarak yer vermesi bir tarafa bırakılacak olursa temelsiz, derinlemesine düşünülmeden çabucak karara bağlanmış bir yapılanma olarak gözükmektedir. Şu anda bölümün anabilim dallarının kısırlaştırılmasına rağmen felsefe ve din bilimleri alanında duyulan akademisyen ihtiyacının ilahiyat/İslami İlimler Fakültelerinin genel artışından kaynaklandığı söylenebilir. İlerleyen yıllarda yeni anabilim dalı yapılanması felsefe ve din bilimleri alanında istihdam edilen öğretim üyesi sayısını da olumsuz etkileyecektir. Yeni yapılanmanın alanın uzmanları tarafından enine boyuna değerlendirilerek makul, ayakları yere basan bir hale getirilmesi zaruridir.

3. Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Lisansüstü Programları

Lisansüstü eğitimi üniversitelerin enstitüleri koordine etmektedir. 2547 sayılı kanuna göre enstitüler üniversitelerde birden fazla benzer ve ilgili bilim dallarında lisansüstü eğitim veren kurumlardır. Lisansüstü eğitim, lisans eğitimini tamamlayan bireylerden bir bilim dalında uzmanlaşmak isteyenlere yüksek lisans ve/veya doktora programı imkânı sunan üst düzey eğitim kademesidir.(Ev, 2018, s. 242)

Yüksek lisans programları öğrencinin bilimsel araştırma yöntemlerini kullanarak bilgilere erişme, bilgiyi derleme, yorumlama ve değerlendirme yeteneğini kazanmasını sağlarken doktora programları bir alanda uzmanlaşmak isteyen öğrencilere bilimsel meseleleri veya sorunları derinlemesine tahlil ederek analiz, sentez ve değerlendirme yapabilme gibi üst düzey becerileri kazandırmayı amaçlar. (Ev, 2018; *Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği*, 2016, s. 243)

21 Ocak 2015 tarihinde yüksek lisans ve doktora ölçütleri güncellenmiştir.¹⁰ Yeni ölçütlere göre bir anabilim dalında yüksek lisans programının açılabilmesi için o anabilim dalında gereken akademik özelliklerin yanında en az doktora veya doçentliği programın alanında ikisi doçent olmak üzere üç öğretim üyesinin bulunması şarttır. Yüksek lisans programı için söz konusu öğretim üyelerinin, en az iki yarıyıl boyunca bir lisans programında ders vermiş olması gerekmektedir. Bir anabilim dalında doktora programı açılabilmesi için ise en az doktora veya doçentliğini programın alanında yapmış ikisi profesör veya biri profesör ikisi doçent olmak üzere altı öğretim üyesinin bulunması gerekmektedir. Ayrıca bu öğretim üyelerinin en az dört yarıyıl bir lisans ya da iki yarıyıl tezli yüksek lisans programında ders vermiş olmaları da gerekir. 2015 yılında yapılan bu değişiklikle doktora programında asgari öğretim üyesi sayısı beşten altıya çıkarılmıştır. Böylece lisansüstü program açılması için gerekli ölçütler biraz daha yukarı çekilmiştir. Ayrıca bir öğretim üyesinin doktora programında tez yönetebilmesi için en az bir yüksek lisans tezi yönetmiş olması gerektiği şartı konularak doktora yeni bitiren birinin tecrübe kazanmadan doktora danışmanlığı yapma garabetine son verilmiştir.

Yine tez danışmanlığı için üst sınır getirilmesi¹¹, tez savunma toplantılarının dinleyicilerin katılımına açık olarak düzenlenmesi, tez savunmasından önce intihal programı raporu teslim edilmesi gibi uygulamaların başlatılmış olması doktora programlarıyla ilgili olumlu gelişmeler olarak zikredilebilir.¹²

Çalışmanın bundan sonraki kısmında felsefe ve din bilimleri alanında lisansüstü eğitim veren fakültelerin sayısı ve programları irdelenecektir. Ayrıca temel İslam bilimleri lisansüstü program sayılarına da yer verilip karşılaştırma imkânı sağlanacaktır.

---

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için YÖK Yüksek Lisans ve Doktora Programı Açmak İçin Başvuru Formatlarına bakılabilir.

¹¹ Bir öğretim üyesinin danışmanlık görevlerini hakkıyla yerine getirebilmesi için bir üst sınırın belirlenmesi niteliğin artmasına katkı sağlayacaktır. Bu sayı belirlenirken lisans bitirme tezleri de dikkate alınmalıdır.

¹² Ayrıntılı bilgi için şu adrese bakılabilir: <http://www.yok.gov.tr/web/ogrenci/> yuksek-lisans-ve-doktora-kriterleri-guncellendi.

Tablo 2: İlahiyat Alanında Lisansüstü Program Bulunan Üniversiteler

	Üniversite Fakülte	FDB YL	FDB DR	TİB YL	TİB DR
1	Ankara Üniversitesi İlahiyat	X	X	X	X
2	Atatürk Üniversitesi İlahiyat	X	X	X	X
3	Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat	X	X	X	X
4	Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat	X	X	X	X
5	Erciyes Üniversitesi İlahiyat	X	X	X	X
6	Marmara Üniversitesi İlahiyat	X	X	X	X
7	Ondokuz Mayıs Üniv. İlahiyat	X	X	X	X
8	Akdeniz Üniversitesi İlahiyat	X	X	X	X
9	Çanakkale Onsekiz Mart	X	X	X	X
10	Çukurova Üniversitesi İlahiyat	X	X	X	X
11	Dicle Üniversitesi İlahiyat	X	X	X	X
12	Fırat Üniversitesi İlahiyat	X	X	X	X
13	Harran Üniversitesi İlahiyat	X		X	X
14	İstanbul Üniversitesi İlahiyat	X	X	X	X
15	Sakarya Üniversitesi İlahiyat	X	X	X	X
16	Sivas Cumhuriyet Ü. İlahiyat	X	X	X	X
17	Süleyman Demirel Ü. İlahiyat	X	X	X	X
18	Van Yüzcüncü Yıl Ü. İlahiyat	X		X	X
19	Kahraman. Sütçü İmam Ü. İlahiyat	X		X	X
20	Eskişehir Osmangazi Ü. İlahiyat	X	X	X	X
21	Hitit Üniversitesi İlahiyat	X	X	X	X
22	Recep Tayyip Erdoğan Ü. İlahiyat	X	X	X	X
23	Ahmet Keleşoğlu İlahiyat	X	X	X	X
24	İnönü İlahiyat	X	X	X	X
25	Iğdır İlahiyat	X		X	X
26	Şırnak İlahiyat			X	X
27	Erzincan Binali Yıldırım İlahiyat	X	X	X	X
28	Yozgat Bozok İlahiyat	X		X	X
29	Gaziantep İlahiyat	X		X	X
30	Gümüşhane İlahiyat			X	X
31	Trabzon İlahiyat	X		X	
32	Bingöl İlahiyat			X	X
33	Hakkari İlahiyat			X	
34	Kafkas İlahiyat	X		X	
35	Karabük İlahiyat			X	X
36	İstanbul 29 Mayıs İlahiyat			X	X
37	Muş Alp. İslami İlim.			X	X

38	Yalova İslami İlimler	X	X	X	X
39	FSM İslami İlimler			X	X
40	İst. Şehir* İslami İlim.			X	
41	Amasya İlahiyat	X		X	
42	Ardahan İlahiyat				
43	Artvin Çoruh İlahiyat				
44	Balıkesir İlahiyat	X		X	
45	Bayburt İlahiyat	X		X	X
46	Bolu Abant İlahiyat	X		X	X
47	Burdur M. Akif Ersoy İlahiyat			X	
48	Kastamonu İlahiyat	X	X	X	X
49	Kırklareli İlahiyat			X	
50	Kilis 7 Aralık İlahiyat			X	X
51	Manisa Celal Bayar İlahiyat			X	
52	Nevşehir Hacı Bektaş Veli İlahiyat			X	
53	Ordu İlahiyat	X		X	
54	Osmaniye Korkut Ata İlahiyat				
55	Siirt İlahiyat			X	X
56	Sinop İlahiyat				
57	Tekirdağ Namık Kemal İlahiyat				
58	Tokat Gaziosmanpaşa İlahiyat	X		X	
59	Trakya İlahiyat	X		X	
60	Zonguldak Bülent Ecevit İlahiyat			X	
61	Adıyaman İslami İlimler			X	
62	Afyon Kocatepe İslami İlimler				
63	Ağrı İbrahim Çeçen İslami İlimler	X		X	
64	Aksaray İslami İlimler			X	
65	Ankara Y. Beyazıt İslami İlimler	X	X	X	X
66	Bartın İslami İlimler			X	
67	Bitlis Eren İslami İlimler				
68	Giresun İslami İlimler				
69	İzmir Katip Çelebi İslami İlimler	X	X	X	X
70	Muğla Sıtkı Koçman İslami İlimler				
71	Uşak İslami İlimler	X		X	X
72	İstanbul S. Zaim İslami İlimler	X	X	X	X
73	Düzce İlahiyat			X	X
74	Hatay Mustafa Kemal İlahiyat				
75	Kocaeli İlahiyat	X		X	
76	Ankara Sosyal Bilimler İslami İlimler	X	X	X	X
77	Batman İslami İlimler				
78	Bilecik Şeyh Edebali İslami İlimler				

79	K. Mehmet Bey İslami İlimler			X	
80	Kırıkkale İslami İlimler	X			
81	Niğde Ö. Halisdemir İslami İlimler				
82	Türkiye Ulus. İslam, Bil. ve Tek. İ. İ.				
83	Selçuk İslami İlimler				
84	İstinye İslami İlimler				
85	Aydın A. Menderes İslami İlimler				
86	Çankırı Karatekin İslami İlimler			X	
87	Kırşehir Ahi Evran İslami İlimler				
88	Kütahya Dumlupınar İslami İlimler				
89	Mardin Artuklu İslami İlimler	X		X	
90	Mersin İslami İlimler				
91	Pamukkale İslami İlimler	X		X	
92	Ege Birgivi İslami İlimler				
93	Kayseri Develi İslami İlimler				
94	İbn Haldun İslami İlimler	X		X	X
95	Ankara H. B. Veli İslami İlimler				
96	Gaziantep İsl., Bil. ve Tek. İ. İlimler				
97	Gaziantep Azez İslami İlimler				
98	İstanbul Medeniyet İslami İlimler				

Tabloda felsefe ve din bilimleri alanına bakıldığında yüksek lisans eğitimi veren üniversite sayısının (İlahiyat ve İslami İlimler Fakülteleri toplam sayısı) ortak programlar da dahil edildiğinde 50; doktora programı bulunan üniversite sayısının ise 28 olduğu görülmektedir. Temel İslam bilimleri alanında ise 71 üniversitede yüksek lisans programı varken 47 farklı üniversitede doktora programı mevcuttur. Verilerden anlaşıldığı üzere temel İslam bilimleri; felsefe ve din bilimlerinden çok daha fazla lisansüstü programa sahiptir.¹³

Tablo 2’de görüldüğü üzere temel İslam bilimleriyle felsefe ve din bilimleri bölümleri arasında lisansüstü eğitim açısından nicelik olarak büyük bir fark vardır. Bu büyük fark felsefe ve din bilimleri anabilim yapılanmasının sekizden ikiye düşürülmesi ve norm kadrodan dolayı istihdam edilecek akademisyen sayısının azalmasıyla kısmen açıklanabilir. Nitekim eski anabilim

¹³ Lisansüstü programı olan üniversiteler tespit edilirken üniversitelerin Sosyal bilimler, İslami Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim enstitülerindeki veriler esas alınmıştır. Sitelerini güncellemeyen enstitülerin olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

dalı yapılanmasını devam ettiren İlahiyat fakültelerine göre İslami İlimler Fakültelerinde felsefe ve din bilimleri alanında daha az lisansüstü program olması bu açıklamayı desteklemektedir.

Felsefe ve din bilimleri alanında lisansüstü eğitim vermeyen 48 üniversiteden bir kısmının önümüzdeki yıllar içerisinde (yeterli öğretim üyesi sayısına ulaştıklarında) felsefe ve din bilimleri alanında yüksek lisans öğrencisi almaya başlayacağı söylenebilir. Yüksek lisans için ilgili bölüm ya da anabilim dalında iki doçent bir yardımcı doçent yeterli olmaktadır. Bu şartlara sahip olmayan bazı bölüm ve anabilim dalları ise ortak program açma yoluna başvurarak lisansüstü eğitim açabilme hakkına sahiptir.

İlahiyat/İslami İlimler Fakültelerinin yetmiş ikisi 2010 yılından sonra kurulmuştur. Bu fakültelerin çoğu bazı anabilim/bilim allarında akademisyene sahip değildir. Bununla birlikte vakit kaybetmeden lisansüstü eğitime başlandığı ya da başvuru yapıldığı görülmektedir. Bünyesinde üç öğretim üyesi bulunan bir bölümde yüksek lisans yapmakla onlarca öğretim üyesi bulunan ve ilgi alanına göre ders seçme seçeneği sunulan bir bölümde yapmak arasında niteliksel olarak ciddi bir fark olacağı ortadadır. Bu çerçevede birinci nesil ilahiyat fakülteleri kurumsallaşma süreçlerini büyük ölçüde tamamladıklarından ve öğretim üyesi sayısı bakımından daha yeterli oldukları için üçüncü nesil ilahiyat/İslami İlimler Fakültelerine göre daha nitelikli lisansüstü eğitim verebilme kapasiteleri olduğu söylenebilir.

Şunu da ifade etmek gerekir ki pek çok anabilim dalı yüksek lisans ya da doktora programı açmak için yeterli öğretim üyesine sahip olmadığı için genellikle bölüm olarak lisansüstü programlar açılmaktadır (Doğan, 2019, s. 139). Anabilim dalı yerine bölüm olarak lisansüstü program açılması öğrencilerin aldıkları derslerin farklı anabilim dallarından oluşmasına ve uzmanlık alanlarında yeterince ders alamamalarına sebep olmaktadır. Yani programlar bölüm olarak açıldığında anabilim dalı öğrencisi kendi anabilim dalı dışında birçok dersi seçmek zorunda kalmaktadır. Örneğin felsefe ve din bilimleri bölümü olarak doktora programı açıldığında din eğitimi alanında uzman olmak isteyen bir öğrenci kendi alanında yeterince öğretim üyesi veya ders olmadığından din sosyolojisi, din psikolojisi, din felsefesi, İslam felsefesi gibi farklı disiplinlerde de doktora dersleri almak durumunda kalmaktadır. Bu

durum farklı disiplinlerde elde edilen kazanımların din eğitimine aktarılması ve problemlere daha bütüncül bakılabilmesi açısından katkı sağlarken kendi alanlarında derinleşme noktasında bazı problemlere neden olabilmektedir. Bu çerçevede birinci nesil ilahiyatlar daha zengin bir öğretim üyesi kadrosuna sahip oldukları için anabilim dalı içerisinde farklı dersler sunabilirken doktora programlarını yeni açan bazı üniversitelerde öğrenciler kendi anabilim dalıyla ilgili sadece birkaç ders alarak yeterlik sınavına girme hakkı kazanmaktadır.

Yine tablo 2'ye bakıldığında temel İslam bilimleri lisansüstü eğitim programlarının nicel olarak felsefe ve din bilimlerinin çok ilerisinde olduğu ortadadır. Ancak meseleye nitel olarak bakıldığında söz konusu lisansüstü programların birçoğunun vasatın altında olduğu hipotezimiz doğrulanmayı beklemektedir. Bu anlamda felsefe ve din bilimleri lisansüstü programlarının nicel artışına odaklanmak yerine nitel yükselişe odaklanmak ve bunun için bir takım önlemler almak daha doğru olacaktır. Çünkü yirmi sekiz doktora, elli yüksek lisans programı felsefe ve din bilimleri için oldukça iyi bir seviyedir. Şu anda yapılması gereken mevcut programların daha nitelikli hale getirilmesidir. Bunun için de en başta öğretim üyeleri ve öğrenciler olmak üzere ilgili tüm tarafların görüşlerinin alındığı nicel ve nitel araştırmalarla problemler tespit edilerek çözüm önerileri geliştirilmelidir.

Lisansüstü eğitimle ilgili olarak bu çalışmanın kapsamına girmeyen daha çok nitelikle ilgili lisansüstü çalışmaların kalite bakımından düşük düzeyde olmaları gibi (Büyükkara, 2019, s. 167) pek çok sorun bulunmaktadır. Ev'in çalışmasında belirtildiği üzere programların lisansüstü eğitim yeterliklerini kazandıracak şekilde düzenlenmemesi, öğrencilerin ders döneminde derslere katılmaması, danışmanların öğrencilerine çok fazla rehberlik yapamaması, yeterlik sınavı için gerekli yeterliklerin somut olmaması, tez izleme komitesi toplantılarının etkin bir şekilde kullanılamaması, öğrencilerin bilimsel araştırma yapma bilgi ve becerisine yeterli düzeyde sahip olmaması, bilimsel etik konusunda yeterli duyarlılığın oluşmaması gibi başlıklarla bu sorunlar sıralanabilir (Ev, 2018, ss. 255-268). İlahiyat alanında lisansüstü eğitim veren enstitülerin sayısının hızla artması yukarıda sıralanan nitelikle ilgili sorunların çözümünü zorlaştırmaktadır. Bu yüzden yeteri kadar öğretim üyesi bulunmayan fakültelerin lisansüstü program açmasına izin verilmemelidir (Köylü, 2013, s. 43) Yukarıda belirtilen sorunların çözümünde Altaş'ın belirttiği üzere

her kurum bağımsız bir şekilde öğrencilerin özelliklerini dikkate alarak öğretim programlarını geliştirmelidir. Programlarda hangi becerilerin öncelendiği ve bu becerilerin kazandırılması için neler yapılması gerektiği belirtilmelidir (2019, s. 209).

Sonuç

Yüksek din öğretimi tarihine bakıldığında bazı tarihler dikkat çekmektedir. Dâru'l- fûnûn tecrübesini hariç tutarsak 1949'da başlayan bu yolculuk 1980'de Yüksek İslam Enstitülerinin İlahiyat Fakültesine dönüştürülmesiyle önemli bir aşama kaydetti. İkinci büyük gelişme 1991-1995 yılları arasında yaşandı ve İlahiyat fakültelerinin sayısı üçe katlandı. Asıl sayısal büyüme ise AK Parti döneminde 2008-2019 yılları arasında yaşandı ve İlahiyat/İslami İlimler Fakültesi sayısı 102'ye ulaştı. Ancak bu nicel büyümeyle nitel büyümenin beraber gerçekleştiğine dair bir bulgu yoktur. Dolayısıyla bugünden itibaren yeni İlahiyat/İslami İlimler Fakültesi açmak yerine mevcut fakülteleri ve lisansüstü programları daha nitelikli hale getirmenin yolları düşünülmeli ve gereken adımlar atılmalıdır. Başta fiziksel yetersizlikler ve öğretim elemanı yetersizlikleri olmak üzere İlahiyat/İslami İlimler Fakülteleri pek çok problemle karşı karşıyadır. Bu noktada ilgili akademisyenlerin rehberliğinde politikacılar gereken adımları atmalıdır.

İslami İlimler Fakültelerinin açılmasıyla felsefe ve din bilimleri bölümü anabilim dalı yapılanmasında ciddi değişiklikler yapılmıştır. Yeni anabilim dalı yapılanması felsefe ve din bilimleri bölümünü kısırlaştırmaktadır. Daha önce sekiz anabilim dalına sahip olan bölümde, yeni yapılanmayla sadece iki anabilim dalı bırakılmıştır. Din eğitimi, din psikolojisi, din sosyolojisi, din felsefesi ve dinler tarihi gibi bir bölüm olma potansiyeli taşıyan anabilim dallarının bilim dalına dönüştürülmesi bu alanlarda yapılan lisansüstü çalışmaları ciddi anlamda azaltabilecektir. Norm kadroların anabilim dallarına göre belirlendiği de dikkate alındığında istihdam edilebilecek öğretim üyesi sayısının bölüm bazında ciddi oranda azalacağı ve bölümün uzun vadede fakirleşeceği ortadadır. Bu çerçevede bu yanlış adımdan dönülmesi ve bölümün tekrar sekiz anabilim dalı şeklinde yapılanması elzemdir.

Felsefe ve din bilimleri alanındaki lisansüstü programlara bakıldığında ise fakültelerin yarısının lisansüstü eğitim programına sahip olduğu görül-

mektedir. Temel İslam Bilimlerinde ise fakültelerin dörtte üçünde lisansüstü eğitim verilmektedir. Diğer fakültelerin lisansüstü eğitim vermemesinin nedeni gerekli öğretim üyesine sahip olmamalarıdır. Dolayısıyla öğretim üyesi sayıları mevzuatta belirtilen sayıya ulaştığında lisansüstü program açmalarında hiçbir engel kalmayacaktır. Aslında yeterli öğretim üyesi olmayan bazı fakülteler, ortak program yoluyla lisansüstü eğitim vermektedir. Bu durum istatistiksel olarak olumlu gözükse de lisansüstü eğitimin niteliği dikkate alındığında düşündürücüdür. Lisansüstü eğitim, kurumsallaşmış, akademik kadrosunu tamamlamış fakültelerin üstesinden gelebileceği bir program olarak görülmelidir. Daha yeni kurulmuş, akademik kadrosunu tamamlamamış kurumlar lisansüstü eğitim vermemelidir. Aksi takdirde yapılan lisansüstü çalışmalar niteliksiz olacaktır. Atılan yanlış bir adım ondan sonra atılan bütün adımların yanlış yönde seyretmesine neden olmaktadır. Özellikle lisansüstü eğitimde atılan yanlış adımlar çok daha yıkıcı sonuçlara neden olabilecek potansiyel taşımaktadır. Bu çerçevede lisansüstü eğitim programı açabilmek için gerekli şartların ağırlaştırılması yerinde bir adım olacaktır.

Kaynakça

- Altaş, N. (2019). İlahiyat Fakültelerinin Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme. İçinde İ. Turan & F. Sancar (Ed.), *Türkiye’de Yüksek Din Öğretimi Kurumsallaşma- Sorunlar- Beklentiler* (ss. 183-210). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları.
- Aşıkoğlu, N. Y. (2012). Yükseköğretimde Din Eğitimi ve Öğretimi. İçinde R. Doğan & R. Ege (Ed.), *Din Eğitimi El Kitabı* (1. baskı, ss. 215-233). Grafiker Yayınları.
- Aydın, M. Ş. (2018). *Din Eğitimi Bilimi* (2. baskı). Kimlik Yayınları.
- Ayhan, H. (2014). *Türkiye’de Din Eğitimi* (3. bs). Dem Yayınları.
- Bingöl, B. (2013). *Üniversite özerkliği*. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi). Ankara : Sistem Ofset Yayıncılık.
- Büyükkara, M. A. (2019). Yüksek Din Öğretiminin Yapısal Sorunları Üzerine Kısa Bir Değerlendirme. İçinde İ. Turan & F. Sancar (Ed.), *Türkiye’de Yüksek Din Öğretimi Kurumsallaşma- Sorunlar- Beklentiler* (ss. 165-170). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları.

- Cebeci, S. (1996). *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi* (2. baskı). Akçağ Yayınları.
- Cebeci, S. (1998). Cumhuriyet Döneminde Yüksek Din Öğretimi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Özel Sayı*, 227-235.
- Doğan, R. (2019). İlahiyat Fakültelerinin Mevcut Durumu ve Problemleri Üzerine Bir Değerlendirme. İçinde İ. Turan & F. Sancar (Ed.), *Türkiye’de Yüksek Din Öğretimi Kurumsallaşma- Sorunlar- Beklentiler* (ss. 117-139). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları.
- Ev, H. (2014). Yükseköğretimde Din Eğitimi. İçinde M. Köylü & N. Altaş (Ed.), *Din Eğitimi* (3. bs, ss. 268-306). Ensar Neşriyat.
- Ev, H. (2018). İlahiyat Alanında Lisansüstü Eğitim ve Sorunları. İçinde M. Köylü (Ed.), *Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları* (ss. 239-274). Dem.
- Frank, D. J., & Gabler, J. (2019). *Üniversiteyi Yeniden Kurmak 20. Yüzyılda Akademide Dünya Çapında Değişimler*. Küre Yayınları.
- Görmez, M. (2019). 21. Yüzyılda Yüksek Din Öğretiminin Vizyon Arayışı. İçinde İ. Turan & F. Sancar (Ed.), *Türkiye’de Yüksek Din Öğretimi Kurumsallaşma- Sorunlar- Beklentiler* (ss. 27-36). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları.
- Gürüz, K. (2016). *Medrese v. üniversite: Geri Kalmanın ve İlerlemenin Karşılaştırmalı Tarihçesi*. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi). Ka Kitap.
- Kara, İ. (2016b). *Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslam 2* (1. baskı). Dergâh Yayınları.
- Koç, A. (2000). Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*.
- Korkut, H. (2001). *Sorgulanan Yüksek Öğretim* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi). Nobel Yayın Dağıtım.
- Köylü, M. (2013). Türkiye’de Yüksek Din Öğretimi: Nicelik mi Nitelik mi? *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35, 21-44.

- Köylü, M. (2018). Türkiye’de Din Eğitiminin Meşruiyeti Sorunu. İçinde M. Köylü (Ed.), *Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları* (ss. 15-47). Dem Yayınları.
- Kutlu, S. (2019). Siyaset-Din İlişkisi Bağlamında Yaşanan Zihniyet Kutuplaşmasının Yüksek din Öğretimi Üzerindeki Yansımaları. İçinde İ. Turan & F. Sancar (Ed.), *Türkiye’de Yüksek Din Öğretimi Kurumsallaşma- Sorunlar-Beklentiler* (ss. 65-95). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları.
- Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği*. (2016, Nisan 20). Mevzuat Bilgi Sistemi. <https://www.mevzuat.gov.tr>
- Nazıroğlu, B. (2018a). İlahiyat Fakülteleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme. İçinde *İlahiyat Atlası* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi; ss. 17-35). İstanbul : Ensar Neşriyat.
- Nazıroğlu, B. (2018b). İlahiyat Fakültelerinde Din Eğitimi ve Sorunları. İçinde M. Köylü (Ed.), *Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları*. Dem.
- Nazıroğlu, B. (2019). İlahiyatın Temel Sorun Alanları. İçinde İ. Turan & F. Sancar (Ed.), *Türkiye’de Yüksek Din Öğretimi Kurumsallaşma- Sorunlar- Beklentiler* (ss. 141-150). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları.
- Newman, F. (2004). *The future of higher education: Rhetoric, reality, and the risks of the market*. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi). San Francisco : John Wiley & Sons, Inc.
- Öcal, M. (2018). Türkiye’de Din Eğitiminin Geleceği. İçinde M. Köylü (Ed.), *Türkiye’de Din Eğitiminin Sorunları* (ss. 481-517). Dem.
- Sutton, F. X. (1998). Higher Education: A Pathway to Development. İçinde J. Talati, C. W. Vellani, & P. Herberg (Ed.), *Higher Education A Pathway to Development* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi; s. 382). Karachi : The Aga Khan University #Oxford University Press.
- Üzümcü, M. (2019). AK Parti’nin Eğitim Politikaları. İçinde R. Akkır, Y. Özkır, A. Yeşildal, & Ç. Özdemir (Ed.), *Ak Parti ve Yükselen Türkiye* (1. baskı, ss. 191-233). Kadim Yayınları.

- Vahapoğlu, V., & Güneş, A. (2018). 1924'ten 1950'ye Din Eğitimini Etkileyen Unsurlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Journal of International Social Research*, 11(60), 1320-1327. <https://doi.org/10.17719/jisr.2018.2877>
- Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi. (t.y.). Geliş tarihi 29 Ocak 2020, gönderen <https://istatistik.yok.gov.tr/>
- Zengin, Z. S. (2011). *Medreseden Darülfünuna Türkiye'de Yüksek Din Eğitimi* (1. baskı). Çamlıca Yayınları.
- https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf
- http://www.yok.gov.tr/web/guest/icerik//journal_content/56_INSTANCE_rEHF8BIsfYRx/10279/17654
- <https://istatistik.yok.gov.tr>
- <http://www.yok.gov.tr/web/ogrenci/yukseklisansvedoktora-kriterleri-guncellendi>
- <https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-anasayfa.php>
- http://www.yok.gov.tr/documents/18755141/21995093/10_lisansustu_egitim_ve_ogretim_yonetmeligi.pdf
- <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/51785>
- http://isamveri.org/pdfdrg/D02420/2013_3/2013_3_CELIKELB.pdf
- http://www.yok.gov.tr/web/guest/anasayfa//asset_publisher/64ZMbZPZISI4/content/id/2400150